

LOŠKO MESTNO OBZIDJE

Med tistimi redkimi naselji na slovenskih tleh, ki so ohranila do danes v veliki meri svoj stari obraz, zavzema Škofja Loka brezdvomno eno prvih mest. Ni pretirana trditev, da je ves srednjeveški del našega mesta od gradu do Lontrga pa od Kapucinskega mostu do Grabna ogromen muzej, na katerega smo Ločani lahko upravičeno ponosni. Prav to dejstvo pa narekuje odgovornim činiteljem velike naloge, ki si jih moremo biti svesti: da je treba namreč loškemu jedru očitati starinsko lice, ki so ga nam posredovali naši predniki, da moramo v danih možnostih odstraniti razne kasnejše brez-pomembne prizidke, ki kvarijo staro mestno podobo, hkrati pa dvigniti mestno jedro iz zanemarjenosti, seveda vse v skladu z načeli spomeniškega varstva. S te perspektive je treba motriti urejanje loškega Grabna, kjer so še ohranjeni, a v dokajšnji meri skriti zadnji ostanki starega mestnega obzidja.

Na prve vesti o loškem obzidju naletimo v času, ko je vladal v Freisingu škof Konrad III. (1314—1322), ki je bil kot vsi ostali freisingški škofje v času od 975 do 1805 zemljiški gospod nad loškim ozemljem. Za Konrada III. je bila Škofja Loka kot središče loškega gospostva dokaj razvita; saj se omenja že nekaj desetletij prej (1274) kot mesto. Vsekakor je bilo mesto ob nastopu Konrada III. že obdano z obzidjem, ki ga omenja listina iz 1314 (rinchmavr)¹. Konrad III. je loško obzidje dokaj izpopolnil. Za njegove vlade je ohranjena vest, da je imel pri tem 156 oglejskih mark² stroškov; s to vsoto bi mogel tedaj kupiti kakih 15—18 gruntov. Loško mestno obzidje je vsekakor že tedaj oklepalo celotno srednjeveško mesto, t. j. Plac in Lontrg ter prostor med Selško Soro in današnjim Grabnom. Saj nam govore le nekaj desetletij mlajši viri o obzidanem stolpu v obzidju (1352)³, ki ga moramo iskati v skladu s kasnejšimi viri na lontrškem delu, pa o mestnih vratih (1357)⁴, ki so istovetna s tako zvanimi Selškimi vrati pri Kapucinskem mostu. Mestno obzidje je torej vsaj sredi 14. stoletja obdajalo vse tisto ozemlje, ki ga nam predstavljajo znotraj mestnega obzidja sicer za nekaj stoletij mlajše slike. Glede obsega torej obzidju v dobi po polovici 14. stoletja ni bilo kaj dodajati. Vendar takratno obzidje ni ustrezalo vsem potrebam, ki so bile nujne za obrambo pred sovražnimi iznenadenji. Zato se je sodobnejše ureditve obzidja temeljito lotil freisingški škof Bertold, ki je vladal od 1381 do 1410. Na srečo so ohranjene v Münchnu iz tega časa računske knjige⁵, ki vsebujejo podrobnejše podatke o dohodkih in izdatkih loškega gospostva in nam tako omogočajo vpogled v ta dela.

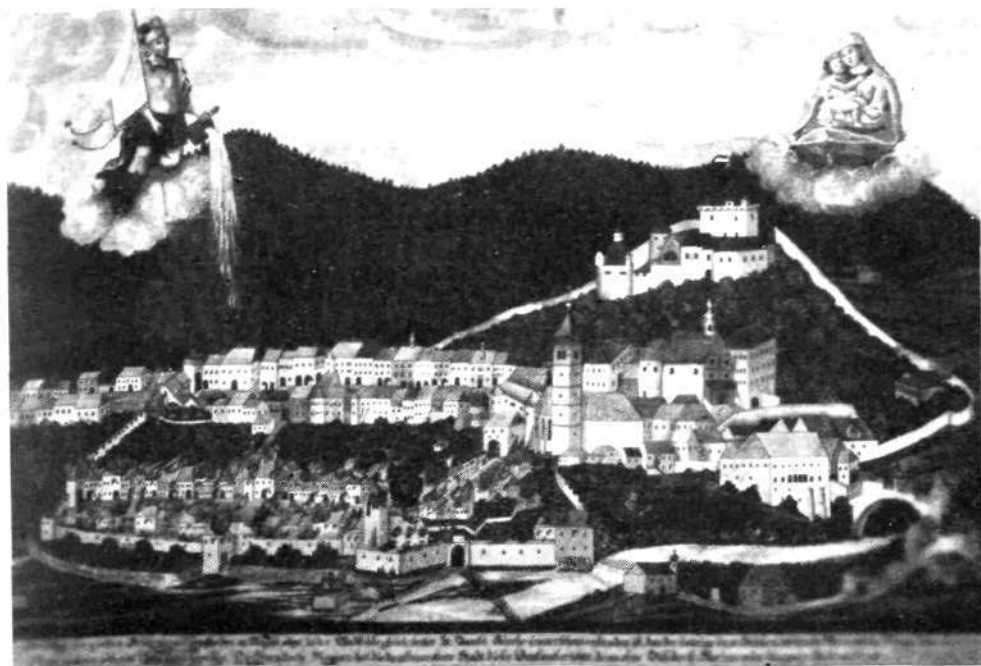
Slika seveda ni popolna. Kajti za redno vzdrževanje loškega obzidja je moralo skrbeti mesto preko mestnega sodnika, ki mu je bila med drugimi

dolžnostmi poverjena tudi skrb za javne zgradbe. Mestni sodnik je kril nastale stroške iz mestne blagajne, kamor so se stekali skromni dohodki. Med temi je bila najvažnejša postavka mestni davek in mitnina, ki jo je dajal običajno zemljiški gospod mestu v najem pod dokaj ugodnimi pogoji. Izrednih del na obzidju seveda mesto samo ni moglo financirati. To skrb je moralo prevzeti zemljiško gospostvo, ki je v obračunskem letu 1597-1598 seglo globoko v žep. Ne glede na 69 1/2 marke⁶, ki jih je tedaj gospostvo doplačalo za mestne zgradbe (rk., f. 32'), je prispevalo še pri nadaljnjih stroških. V letih 1597 in 1598 so trajala dela na obzidju po 25 tednov. L. 1597 je od celotnih stroškov 140 1/2 marke 45 denarjev odpadlo na mojstre 54 1/2 marke 9 denarjev, za 3021 kosov rezanega kamenja in za prevoz je bilo treba prispevati skoro 50 mark, za prevoz peska 9 mark 48 denarjev, a za prevoz apna nadaljnjih 8 1/2 marke. Plačati je bilo treba tesarja, ki je pokril pet stolpov v obzidju (8 mark 40 denarjev), le malo manj je veljal za ta dela potrební les (rk., f. 82'). Naslednjega leta so dosegli skupni stroški nekaj pod 100 mark. Tega leta je krilo stroške večinoma mesto, škof je doplačal le primanjkljaj (rk., f. 83).

Ko so bila opravljena dela na obzidju, se je gospostvo z vso silo vrglo na urejanje Grabna. Ime Graben se ni tedaj omejevalo samo na današnje področje, t. j. na klanec od Placa do Lontrga, marveč je zajemalo razen jarka od Martinove hiše navzgor tudi prostor zunaj obzidja od današnjega Grabna pa vse do Kašče. V letu 1599 so se ukvarjali zidarji z Grabnom 18 tednov in sicer od binkošti (18. maja) dalje. Dela je vodil mojster Janž (Hanß), ki je dobil za plačilo in prehrano 11 mark in 40 denarjev, za obleko pa še posebej 1 marko. Zidarji in lomilci kamenja so prejeli 58 1/2 marke 24 denarjev, delavci, ki so pripravljali malto, in hlapci pa 42 mark 25 denarjev. Za orodje je bilo stroškov 6 mark 4 denarje, medtem ko je odpadlo na gradivo in na vožnje (kamenje, apno, pesek) 51 mark 28 denarjev. Brez ozira na 178 trug apna, ki so jih naknadno obračunali, je imelo gospostvo to leto z Grabnom 150 mark 39 denarjev stroškov (rk., f. 85').

V naslednjem letu 1400 so dela zavzela neprimerno večji obseg. Žal za večjo vsoto (535 mark 5 denarjev in 16 goldinarjev), ki je bila potrošena v času od sv. Jakoba (25. julija) do sv. Lucije (15. decembra), ni podrobnejših podatkov. Manjšo vsoto (108 mark 27 denarjev), ki so jo porabili za ta dela od 25. aprila do sv. Jakoba, računski knjiga podrobneje razčlenjuje. Dela je vodil mojster Ekchelezain, ki je dobil za 15 tednov na račun plače in hrane 7 1/2 marke 48 denarjev, vrh tega pa še za obleko posebej 2 marki; tej vsoti je zemljiško gospostvo še milostno primaknilo 4 marke za prehrano pozimi. Prve štiri tedne so pripravljali le pesek in malto. Z zidanjem so začeli po nedelji 25. maja. Na zidarje, lomilce kamenja, mešalce in nosače malte ter sejalce peska je za 9 tednov odpadlo 41 1/2 marke 9 denarjev. Sicer pa kaže na obseg dela najbolj zidarsko gradivo, ki so ga prevažali na Graben. Upoštevajoč samo čas do sv. Jakoba so zahtevala zidarska dela na Grabnu v tem letu 5039 voz kamenja, 644 voz peska in 222 voz apna (rk., 94', 95', 145', 146').

V letu 1401 so dela polagoma pojenjavala. Tedaj je Graben zahteval še 215 1/2 marke in 2 denarja stroškov. Nadzorstvo nad delom, ki je trajalo 55 tednov (od februarja do oktobra), je bilo poverjeno Nikolaju Worganu, ki je prejel v ta namen 2 marki. V tem letu so pripeljali na Graben vsega 4928 voz kamenja in 608 trug apna (rk., f. 146', 147').



Loško mestno obzidje je lepo razvidno na votivni sliki, ki upodablja požar na Lontrgu l. 1698 (Po kopiji v loškem muzeju.)

Ker računske knjige za leta neposredno po 1401 niso ohranjene, ne vemo, kdaj je bilo delo na Grabnu zaključeno. Če so urejali Graben le ta tri leta, o katerih nam govore ohranjeni viri, je žrtvovalo zemljiško gospodarstvo v ta namen 784 $\frac{1}{2}$ marke 75 denarjev in 16 goldinarjev. Vsota nam daje dokaj poučno sliko o obsegu opisane gradnje. Če upoštevamo, da so znašali v obračunskem letu 1400-1401 bruto dohodki iz vsega loškega gospodarstva 1546 mark, je zahtevalo torej urejanje Grabna dobro polovico te vsote.

Ob koncu 14. in v začetku 15. stoletja je bilo loško mestno obzidje tako skrbno urejeno, da odslej skozi stoletja ne naletimo na dela, ki bi se mogla primerjati z dejavnostjo škofa Bertolda. Prav zato so tembolj važen vir za rekonstrukcijo srednjeveškega loškega obzidja raznovrstne slike loškega mesta, ki segajo nekatere še nazaj v 17. stoletje in ki jih hrani v reprodukcijah oziroma kopijah loški muzej. S pomočjo slik, zlasti votivne, ki predstavlja požar Lontrga (19. avgusta 1698),⁷ in s pritegnitvijo pisanih virov moremo dobiti precej jasen vpogled v to situacijo.

Eden glavnih dohodov v mesto je vodil preko Selške Sore, kjer se omenjajo mestna vrata že 1357 (gl. str. 15). V naslednjih desetletjih se je tod zunanja slika dokaj spremenila, ko je dal škof Leopold (1578-1581) preko Selške Sore zgraditi Kamniti most. S tem v zvezi je bilo treba vsekakor izvršiti tudi razna dopolnila pri mestnih vratih in na bližnjem ondotnem obzidju, na kar kažejo tudi zgoraj omenjeni podatki iz časa škofa Bertolda, Leopoldovega naslednika. Iz votivne slike se jasno razvidi, da so stala Selška vrata na zunanji strani mostu, torej na levi strani

Sore. Pri vstopu na most je bil zgrajen stolp, skozi katerega je držala pot preko mostu v mesto. Na nasprotni strani mostu je varoval vstop v mesto ob oboku pri Kasarni drug stolp. Prostor ob oboku je spadal že od srednjega veka dalje med zelo živahne dele loškega mesta. Tod je namreč stala skozi stoletja vrsta mesnic, ki jih omenjajo viri že od 15. stoletja dalje. Desno od oboka je teklo obzidje spočetka v smeri proti Vincarjem, vendar je tod hitro zaokrenilo proti gradu.

Na nasprotni strani gradu se je mestni zid spustil naravnost proti Grabnu, kjer so še danes ohranjeni ostanki srednjeveških utrdb. Najbolj izrazit je kompleks v okolju Martinove hiše. Čeprav je nad hišo v smeri proti gradu obzidje dobro vidno, ga prav gotovo marsikateri Ločan ne pozna, saj zakriva pogled s ceste na obzidje poslopje, ki je postavljeno pravokotno na staro Martinovo hišo v smeri proti občini. Še bolj je zakrit podaljšek tega zgodovinskega spomenika; nanj je namreč naslonjena Martinova hiša v vsej svoji dolžini. Dohod v mesto na tej strani so varovala Poljanska vrata, od katerih se do danes ni nič ohranilo. Poljanska vrata so imela podobno kot Selška na nasprotni strani obliko stolpa, ki je zavzemal prostor sredi ceste med Martinovo in Dagarinovo hišo in je tako zapiral dostop iz Poljanske doline na Plac. Pri razkopavanju ceste so nedavno naleteli pri nekdanji Matevževi mesnici v smeri proti Martinovi hiši na dva oboka, ki potekata iz starih časov in ki sta predstavljala prehod preko mestnega jarka. Staro ondotno situacijo kaj dobro nakazuje Meriannova slika Škofje Loke iz 1649, na podlagi katere je razvidno, da je bil postavljen tako pri Poljanskih vratih kot pri dohodu na Lontrg mostiček preko jarka.

Mestno obzidje spet lahko zasledujemo na drugi strani ceste. Nanj so bile od nekdanj naslonjene tri hiše od Placa do sedanjega Goljarjevega poslopja, od koder je zakrenilo obzidje v ostrem kotu na Goljarjev vrt, od tam pa proti Lontrgu v smeri kakor so kazali ostanki, ki so bili odstranjeni tik pred drugo vojno in jih je obnova Grabna v letu 1956 spet nakazala. Dohod na Lontrg so zapirala tako zvana Spodnja vrata, na katerih temelje so naleteli ob kanalizacijskih delih. Tudi tod je stal sredi ceste stolp, ki je zapiral dohod iz Spodnjega Karlovca na Lontrg. Od tega stolpa dalje je teklo obzidje le še malenkostno v smeri današnjega Grabna, nakar je zavilo v pravem kotu proti Kašči na nasprotni strani mesta.

Na lontrški strani hiše v splošnem niso bile naslonjene na obzidje, ki ga je mogoče še danes marsikje opaziti. Med ondotnimi hišami in obzidjem so bili posejani vrtovi. V izjemnem položaju je bil pa tako zvani Cvinger, na katerega spominja ime Cvingerš, ki zajema prostor ob špitalski cerkvi v smeri proti Suhi. Na Cvinger je bilo namreč deloma naslonjeno dokaj obsežno poslopje, ki se bistveno loči od ostalih lontrških hiš; postavljeno je bilo v obliki četverokotnika, katerega severna stranica je bila odprta. Cvinger sam je v obliki stolpa izstopal iz obzidja, tako da je segal preko jarka, ki je bil speljan skozi to utrdbo; opremljen je bil z vratici. Od Cvingerja do Kašče je bilo obzidje postavljeno v dokaj premi črti. Večji del Kašče ni bil naslonjen na obzidje. Kjer se je Kašča stikala s obzidjem, je bil postavljen precej visok stolp, ki je stal na oni strani poslopja, ki je obrnjena proti Selški Sori. Od tod je obzidje v dvakrat zlomljeni črti doseglo prostor pri današnjem Lahovem mostu. Tod so bila postavljena tako zvana Čevljarska vrata, ki imajo svoje ime po tem, ker so bile v tem območju zunaj obzidja ob Sori nekdanj čev-

ljarske stope za čreslo. Ta vratca niso bila posebno utrjena. Iz starih slik je razvidno, da tod ni vodila skozi mesto kakšna važnejša pot. Od Čevljar-skih vratcev dalje je segalo obzidje le še do mlina, ki je stal na mestu današnje tovarne klobukov. Od mlina do Kamnitega (Kapucinskega) mostu ni bilo zidu; saj je tod že naravni branik Sora dovolj ščitila mesto.

Obzidje od gradu mimo Poljanskih vrat in ob Grabnu do Kašče je bilo obdano z jarkom, ki izvira, kakor smo videli, iz konca 14. stoletja. Na poljanski strani mesta je bil jarek vsekakor po večini suh, saj si je težko predstavljati, od kod bi bilo mogoče dobiti dovolj močan izvir v ta namen. Pač pa je bil jarek na lontrški strani napolnjen z vodo in je bil v bližini Kašče spojen s strugo Selške Sore. Na množino vode v jarku kaže ribolov, ki je bil tako pomemben, da ga je freisinški škof mestoma oddajal v fevd.

Opis loškega obzidja kaže, da je bilo v njem pet stolpov; štirje od teh so imeli funkcijo vrat, s petim je bila opremljena Kašča. Med temi stolpi je imel dolga leta vodilno vlogo stolp na lontrški strani, ki ga zasledujemo v virih od 14. stoletja dalje. L. 1352 je namreč podelil freisinški škof Albreht (1349—1359) Nikolaju, oskrbniku in kaščarju loškega gospostva, v fevd zidan stolp v loškem obzidju. Nikolaj se je obvezal, da bo po potrebi vzdrževal tod dva obožena hlapca.⁸ Nikolaju sta sledila dva sinova, Janž in Stefan.⁹ Janž (Hans auf dem tuern) je imel proti koncu 14. stoletja v fevdu od freisinškega škofa razen stolpa v obzidju na Lontrgu z vsem pripadajočim še vrsto druge posesti, kot n. pr. po dva grunta v Stari Loki in v Zmincu ter po en grunt v Zgornji Besnici Pod Rovnikom, v Žabnici, v Virmašah in na Godešču; poleg tega pa mu je pripadal kot fevd tudi dvorec v Stari Loki v neposredni bližini župne cerkve in dva mlina v Škofji Loki; eden od teh je ležal na ozemlju današnje tovarne klobukov, drugi je bil na Studencu ob Sovodnju.¹⁰ Janž je bil v letih 1396—98 loški mestni sodnik.¹¹ Njegov brat Stefan (Stephel von turen) je bil 1389 gradiščan na Starem gradu.¹² Imel je v fevdu polovični dvorec v Škofji Loki, ki je po vsej priliki istoveten s poslopjem ob Cvingerju, razen tega pa še dva grunta v Binklju, po enega pa v Žabnici, na Godešču in v Zmincu.¹³

Janžu sta sledila sinova Melhior in Baltazar, ki sta očevi dediščini priključila še po en grunt v Žabnici, na Godešču in v Hosti.¹⁴ Melhior je bil 1423 gradiščan na Zgornjem stolpu na Kranclju.¹⁵ Te fevde je v celoti podedovala njuna nečakinja Ana, vdova po Haidenreihu Verberju.¹⁶ V lontrškem stolpu je torej zrastle rodbina, ki jo po moči lahko primerjamo z ministeriali, ki so postavili temelje novim gospostvom (n. pr. puštalskemu, starološkemu). Vendar se ta rodbina ni mogla trajneje zasidrati. Vzdržala je le sto let. L. 1449 je freisinški škof izrabil ugodno priložnost, da je odkupil od Ane s privoljenjem njenega sina Pankraca lontrški stolp ob mestnem jarku s pripadajočimi njivami, dalje hišo, ki je stala pri stolpu, in nasproti ležeči vrt pri mestnih vratih ter mlin pri kopališču.¹⁷ Opis lege teh objektov kaže na to, da je stolp po vsej priliki istoveten s Cvingerjem, ob katerem je bil na eni strani jarek, na drugi pa plemiško poslopje, ki se sodeč po sliki iz konca 17. stoletja bistveno loči od vseh sosednjih zelo preprostih hiš, upoštevaajoč pri tem tudi situacijo pri tako zvanih Spodnjih vratih.

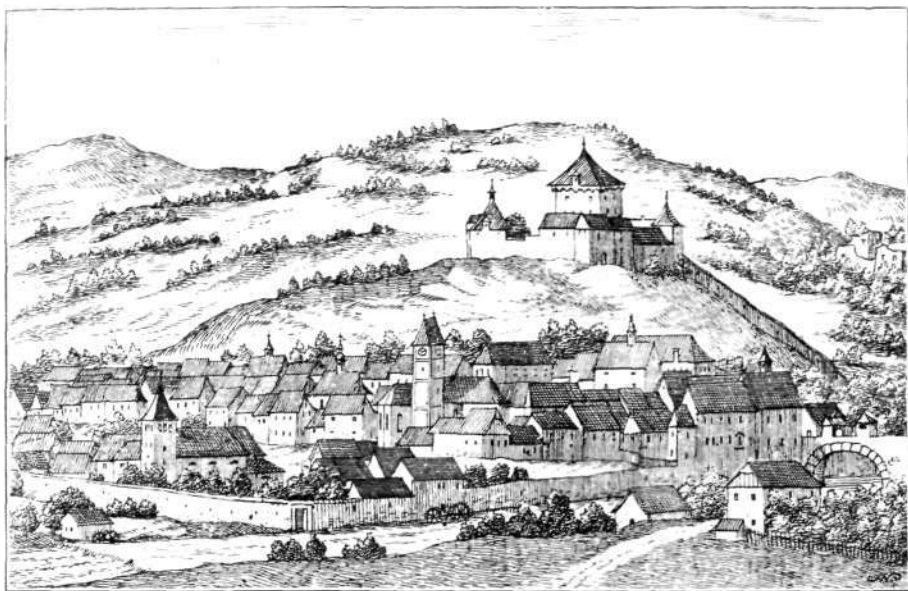
Za tako lokalizacijo govore tudi prilike, ki so nam znane iz 16. stoletja. L. 1545 je namreč zaprosil loški mestni sodnik skupno z mestnim svetom freisinškega škofa, da jim prepusti Cvinger, ki ga srečamo v virih prvič s tem imenom 1491.¹⁸ Ker Cvinger tedaj ni pripadal mestu, škof se pa zanj

tudi ni zanimal, je bil težko dostopen, hkrati pa tako zanemarjen, da je zraslo znotraj drevje, ki je preraslo mestno obzidje. Iz škofovih instrukcij odposlancem v Loko je razvidno, da bi bilo po njegovem mnenju treba omogočiti mestu na Cvinger prost dostop in nadzorstvo. Zato meni škof, naj bi imel od Cvingerja po en ključ tako loški glavar kot freisinški uslužbenec in mestni sodnik. Če bi bila ta dva službeno odsotna, naj bi za ta čas prevzela ključke kaščar in kak drug ugleden meščan.¹⁹ Povsem pa mesto še v sledečih desetletjih ni imelo oblasti nad Cvingerjem. Kajti škofove instrukcije 1575 pravijo, naj bi odposlanci prepustili Cvinger mestu proti plačilu določene dajatve, Loka naj bi pa vzdrževala na svoje stroške tudi ondotno obzidje.²⁰ Lontrški Cvinger je bil torej glede na posestno razmerje v posebnem položaju, ki se ne da primerjati z drugimi stolpi v mestnem obzidju, kjer je imelo mesto svoj vpliv. To potrjuje našo domnevo, da je Cvinger istoveten s stolpom, ki je bil nekoč freisinški fevd: ko je sredi 15. stoletja zapadel freisinškemu škofu, ga ta še dolgo vrsto let ni prepustil loškemu mestu.

Podobno je bila pridržana freisinškemu škofu kot zemljiškemu gospodu tudi neposredna pravica izkoriščanja jarka ob obzidju. Tako je n. pr. nagradil škof Filip 1517 loškega kaščarja Baltazarja Sigesdorfa, graščaka v Stari Loki, z dosmrtno pravico do ribolova v loškem mestnem jarku.²¹ Pač pa se je po njegovi smrti za to podelitev zaman pulila Baltazarjeva vdova. Enaka prošnja je bila odbita tudi loškemu mestnemu sodniku in mestnemu svetovalstvu.²² Neposredno za tem je podelil freisinški škof pravico do mestnega jarka, in sicer do preklica, vodilnima loškima uslužbenema oskrbniku Krištofu Gallenbergu in kaščarju Leonhardu Sigesdorfu. Prehodno je 1554 omejil to pravico samo na kaščarja.²³ Ker je v kasnejših letih razpolagal po vsem loškem gospodstvu z ribolovom loški oskrbnik, je seveda njemu pripadala tudi voda v mestnem jarku.

Manj jasna je bila pravica do vrtičkov in ostale zemlje v območju mestnega jarka, kot nakazuje vir iz 1642. Tedaj si je namreč mestni svet dovolil, da je že nekaj let sam razpolagal s to zemljo ter pobiral od nje činž. Po navodilih freisinškega škofa naj bi zahteval loški glavar od mestnega sveta, da mu pošlje podroben pregled, za katere vrtove gre v tem primeru.²⁴

Vzdrževanje obzidja je nalagalo mestu stalno skrb, ki so se stopnjevale zlasti v času turških vpadov, tako konec 15. in v začetku 16. stoletja kakor tudi dolgo kasneje, ko so Turki drugič oblegali Dunaj (1685).²⁵ Iz strahu pred Turki je postavilo mesto ob pomoči kmetskih gosposčinskih podložnikov v 15. stoletju pred obzidjem od gradu do spodnjih vrat ograjo, ki pa je bila proti koncu 15. stoletja že v slabem stanju.²⁶ V začetku 16. stoletja (1524) je mislilo mesto v sporazumu s freisinškim oskrbnikom na popravilo pri vratih, obenem pa tudi na postavitvev tako zvanega *strashi-nega plotu*.²⁷ Že naslednjega leta sta prosila spričo turške nevarnosti mestni sodnik in mestni svet zemljiškega gospoda za pomoč pri tem delu:²⁸ prošnji se je gospostvo res odzvalo, na kar kaže izdatek iz 1526, ko sta bila pri Cvingerju na gosposčinske stroške skozi 28 dni zaposlena zidarja Pavel in Gal.²⁹ Nekaj let kasneje (1547) se je zrušil zid ob mestnem jarku in ga je dalo zemljiško gospostvo na svoje stroške pozidati v dolžini 7 klafter;³⁰ ob tej priložnosti so bili tod zaposleni razen zidarja še štirje tlačani.³¹



Loka z obzidjem po Valvazorjevem bakrorezu v Slavi vojvodine Kranjske I. 1689

Na večja popravila pa naletimo v 17. stoletju, ko je zob časa obzidje že toliko načel, da je strah pred rušenjem narekoval obsežnejša dela. Leta 1667 je bilo n. pr. obzidje proti nunskememu samostanu v svojih temeljih tako dotrajano, da so se nune bale nesreče.³² Na ondotna temeljita popravila v tem času kaže letnica 1674, ki naletimo nanjo na obzidju nedaleč od Kapucinskega mostu v smeri prati Vincarjem. Razne elementarne nezgode so proces razkrajanja še pospešile. Katastrofalni požar na Placu (1660) in na Lontrgu (1698), ki je prizanesel le redkim ondodnim hišam, je dodobra načel tudi obzidje.³³ Tudi poplave niso prizanašale obzidju, zlasti ne mestnemu jarku, ki ga je narasla Selška Sora zatrpavala. Ob takih izrednih prilikah je bilo čiščenje jarka naloženo kmetskim tlačanom.

Spričo velikih stroškov, ki sta jih zahtevala gradnja obzidja in njegovo vzdrževanje, je razumljivo, da je bilo znotraj te pregraje samo mesto z gradom. Izven obzidja so ležale ne samo razne pristave, temveč tudi obsežen *grajski vrt*, ki je bil po vsej priliki dolga leta proti zunanjemu svetu sploh nezavarovan. Saj je šele škof Teodor (1727—1765) dovolil loškemu glavarju, da obda vrt s plotom, ki pa je hitro propadal, in to tem bolj, ker je bila ograja preveč izpostavljena. Tod mimo je namreč že tedaj držala vozna pot, vrt sam pa se je naslanjal na gozd, kamor so hodili Ločani po les; razumljivo je, da se jim je lesen plot preveč ponujal. Nekaj časa je mislilo gospostvo na to, da bi zasadilo živo mejo. Toda načrt je propadel spričo javne paše ob *grajskem vrtu*; saj bi živina tako ograjo sproti uničevala. Ker je bil vrt ljudem in živini le preveč izpostavljen, je dal loški glavar pobudo, da bi zemljiško gospostvo vrt obdalo z obzidjem.

Proti sredi 18. stoletja je takratni loški glavar Halden res začel z delom. Kamenje je dobil iz loškega kamnoloma, glavna opravila pri zidanju so pa

ležala na ramenih loškega kmetskega podložnika, ki ga je tedaj vezala dolžnost, da je mimo robotnine v denarju moral biti na razpolago zemljiškemu gospodu letno po en dan za tlačanska opravila. Toda delo je kaj hitro obtičalo. Ob nastopu novega glavarja Maksimilijana Paumgartna sredi 18. stoletja je bilo obzidje urejeno samo na dokaj omejenem zgornjem delu vrta in na spodnjem prostoru, kjer se je naslanjalo na zid nunske klavzure. Povsod drugje je vrt tudi tedaj še obdajal plot. Delo je spet steklo, ko je freisinški škof na glavarjevo pobudo 1769 v ta namen dovolil vsakoletni kredit po 150 goldinarjev. Ob nastopu novega loškega glavarja Edlinga je polovico grajskega vrta že obdajalo obzidje. Edling se je še bolj posvetil temu vprašanju. Začel je izravnovati in urejati grajski vrt na dotlej dokaj neurejenem pobočju, hkrati je pa nadaljeval z gradnjo obzidja. Na zgornjem delu proti gozdu je zgradil 34 klafter zidu, ob nunskem vrtu drugih 24 klafter, na dveh drugih mestih pa 16 oziroma 19 klafter. Ko je bilo v celoti postavljenega dve tretjini zidu ob grajskem vrtu, je škof 1777 dela ustavil. Tako obzidje še proti koncu 18. stoletja ni bilo dograjeno. Saj toži 1785 takratni loški glavar Leopold Paumgarten, da bi bilo treba v smeri proti gozdu zgraditi še 24 klafter zidu, iz proračunskega načrta 1795 pa je razvidno, da je bilo tedaj še vedno odprto vprašanje za 35 klafter dolgi in 2 klafteri visoki zid, ki naj bi nadomestil povsem prepereli plot pri grajskem vrtu.³⁴ Dokončno je bil zid ob vrtu zgrajen šele v 19. stoletju, ko freisinški škof tod ni bil več zemljiški gospod.

V času, ko je zemljiško gospostvo z muko gradilo zid ob grajskem vrtu, je pa staro mestno obzidje iz leta v leto bolj propadalo. Leta 1771 je n. pr. Selška Sora odrgala večji del ondotnega mestnega obzidja. Približno v tem času je moralo mesto na svoje stroške obnoviti zid v dolžini 32 klafter in višini 5 klafter, ki se je do temelja porušilo. V zimi 1775—76 se je podrl velik del obzidja pri Spodnjih vratih na Lontrgu, približno v tem času pa se je povsem sesedlo obzidje tudi na Grabnu v dolžini 56 klafter in v višini 4 klafter. V nič boljšem stanju niso bila Selška vrata, ki so jih morali tudi dodobra obnoviti. Vso nastalo škodo je moralo kriti mesto samo.³⁵

Stalne finančne težave, ki jih je povzročalo mestu vzdrževanje obzidja, so končno tako vplivale na odločujoče činitelje, da so mestno obzidje prepustili propadanju. Ista usoda je zadela seveda tudi mestna vrata, ki so bila v oviro prometu in so predstavljala, krita s škodlami, nevarnost za požar. Temu razpoloženju se tudi zemljiški gospod ni upiral. Obetal si je namreč finančni efekt; s tem, da bi bilo mesto rešeno skrbi z vzdrževanjem obzidja, bi lahko zemljiški gospod oddajal mitnino v najem pod zanj dosti ugodnejšimi pogoji. Tako ni nihče nasprotoval težnji, da je treba mestna vrata podreti. S tem vprašanjem se je ukvarjala kresijska komisija, ki se je mudila v ta namen v Loki julija 1787.³⁶ V skladu s Pokornovimi navedbami, ki jih je črpal v mestnem loškem arhivu, je v aprilu 1789 loško meščanstvo prosilo kresijo, da bi smeli podreti in prodati na javni dražbi mestna vrata. Kresija je to dovolila z naročilom, naj podro do avgusta tega leta vrata in mestno obzidje v neposredni bližini.³⁷

Zob časa je temu rušenju dodajal svoje. Tako so se ohranili do danes stari ostanki srednjeveškega obzidja v znatnejši meri le še na poljanski strani Loke, ki so pa ostali povečini skriti površnemu opazovalcu. So pa tako značilni za staro lice srednjeveške Loke, da jih kaže ponovno odkriti.

S tem naj dobi ta del mesta, ki je bil doslej zanemarjen, spet svoj pravi obraz, ki je tako privlačen za domačina kot za tujca in ki se z njim more ponašati le malokatero slovensko mesto.

Kratice

Fra = J. Zahn, *Codex diplomaticus austriaco-frisingensis*, zbirka *Fontes rerum austriacarum*, II, 31, 35, 36, 1870—71; DAS = Državni arhiv Slovenije, Ljubljana; HM = Hauptstaatsarchiv v Münchenu; KM = Kreisarchiv v Münchenu; MM = Metropolitanarchiv v Münchenu; H. Frsg. = Hochstift Freising; Heck. Frsg. = Heckenstallers Frisingensia; rk = računska knjiga; fasc. = fascikel; f. = folio.

Opombe

1. Fra 35, št. 499, str. 75. — 2. Fra 36, str. 62. — 3. Fra 35, št. 707, str. 299—300. — 4. Fra 35, št. 772, str. 313—314. — 5. HM, H. Frsg., št. 69 za leta 1397—1401. — 6. Marka se je delila na 160 denarjev. Kupno moč omenjenih vsot bomo znali ocenjevati, če vemo, da je stal tedaj mernik pšenice 13, rži 8, ovsu pa 5 denarjev. — 7. Original te slike se nahaja v cenkvi v Sopotnici, kopijo je izdelal 1840 Franc Kos. — 8. Fra 35, št. 707, str. 299. — 9. HM, H. Frsg., fasc. 137, listina 17/4 1449. 10. HM, H. Frsg., št. 41 b, f. 21. — 11. HM, H. Frsg., fasc. 136, listina 17. 5. 1396; H. Frsg., št. 69, f. 82'. — 12. HM, H. Frsg., fasc. 135, listina 21/10 1389. 13. HM, H. Frsg., št. 41 b, f. 22. — 14. HM, H. Frsg., št. 41 b, f. 26'. — 15. HM, H. Frsg., fasc. 137, listina 25/11 1425. — 16. DAS, fevdalna knjiga, f. 37'. — 17. HM, H. Frsg., fasc. 137, listina 5/4 1449; KM, HL 4, fasc. 47, št. 357. — 18. MM, Heck. Frsg., 8^o-fasc. 62. — 19. KM, HL 4, fasc. 38, št. 202. — 20. KM, HL 4, fasc. 47, št. 359. — 21. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2. — 22. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5. — 23. KM, HL 4, fasc. 38, št. 202. — 24. KM, HL 4, fasc. 37, št. 201. — 25. KM, HL 4, fasc. 48, št. 353. — 26. KM, HL 4, fasc. 37, št. 201. — 27. KM, HL 4, fasc. 46, št. 352. — 28. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5. — 29. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 27. — 30. Iz našega vira ni jasno, ali je naša kladra (seženj) šestkratnik ali petkratnik čevlja (1,966 m, oziroma 1,64 m; gl. S. Vilfan, Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero, *Zgodov. časopis VIII*, 1954, str. 65—66, 86). — 31. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 42. — 32. KM, HL 4, fasc. 48, št. 353. — 33. KM, HL 4, fasc. 28, št. 21. — 34. KM, HL 4, fasc. 28, št. 14, fasc. 33, št. 80. — 35. KM, HL 4, fasc. 28, št. 21. — 36. KM, HL 4, fasc. 54, št. 135. — 37. Fr. Pokorn, *Loka, Dom in svet 1894*, str. 374.

Zusammenfassung

ZUR GESCHICHTE DER STADTMAUER VON SKOFJA LOKA

Skofja Loka, der Mittelpunkt der Freisinger Grundherrschaft in Oberkrain, wird 1274 zum erstenmal als Stadt erwähnt. Einige Jahrzehnte später, im Jahre 1314, stoßen wir in den Quellen auf die ersten Nachrichten über die Stadtmauer, die jedenfalls schon im 14. Jh. die ganze Stadt umschloß. Einen wesentlichen Ausbau erfuhr sie durch den Freisinger Bischof Konrad III. (1314—1322) und dann noch besonders durch Bischof Berthold (1381—1410), der die Stadt auf ihrer von Natur nicht geschützten Süd- und Ostseite mit einem Graben versah. Die Stadt-

mauer hatte fünf Türme, von denen einer zum Gebäude des grundherrlichen Getreidekastens gehörte, während die übrigen vier als Stadttore dienten. Einen von den letzteren verlieh der Bischof im Mittelalter als Lehen. Die Instandhaltung der Mauern bürdete der Stadt schwere finanzielle Lasten auf. Deshalb wurden sie gegen Ende des 18. Jh., als auch ihre militärische Bedeutung zu schwinden begann, dem Verfall anheimgegeben. Dessenungeachtet haben sich Reste der mittelalterlichen Ummauerung besonders an der Südseite der Stadt bis auf den heutigen Tag erhalten. In bezug auf die Bewahrung des mittelalterlichen Stadtbildes ist Škofja Loka zweifellos den führenden Städten Sloweniens zuzuzählen. Es ist daher verständlich, daß der lokale Musealverein auch die Restauration dieses historischen Denkmals in Angriff genommen hat, wobei er sich von dem Wunsche leiten läßt, im alten Stadtkern die Elemente mittelalterlicher Architektur stärker hervortreten zu lassen.